

**ТРУДОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
У ГЛУХІВСЬКОМУ ВЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ–ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

У статті на основі архівних матеріалів висвітлюються особливості трудової підготовки майбутніх учителів у Глухівському учительському інституті.

Ключові слова: *трудове виховання, трудова підготовка, трудове навчання.*

У сучасних умовах реформування освіти особливо великого значення набуває розробка теоретичних і практичних аспектів проблеми трудового виховання підростаючого покоління. Одним із шляхів її вирішення є звернення до трудового досвіду минулого, його критичне осмислення й використання для оновлення системи трудової підготовки молоді. У зазначеному контексті виявлення регіональних традицій трудового виховання є актуальним для сьогодення, оскільки вони концентрують у собі цінний досвід багатьох поколінь і є дієвим засобом залучення школярів до духовної та матеріальної культури українського народу.

Огляд історико-педагогічної літератури показує, що питання трудової підготовки вчителів (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) були предметом вивчення І. Бугасевича, А. Вихруща, О. Дзевєріна, М. Кареліна, М. Котряхова, С. Мазуренко та ін., які розглядали його у зв'язку із дослідженням більш загальних проблем трудового виховання.

Метою даної статті є висвітлення особливостей трудової підготовки майбутніх учителів у Глухівському учительському інституті.

У другій половині ХІХ ст. підготовку вчителів до викладання ручної праці в школах здійснювали: вчительські інститути, вчительські семінарії і тимчасові курси, які влаштовувались при окремих навчальних закладах.

Глухівський учительський інститут Чернігівської губернії, був відкритий у 1874 р. Ручна праця була введена в ньому з 1889 р. як обов'язковий навчальний предмет. Про те, які завдання переслідувало введення занять ручною працею, можна дізнатися із звіту директора І. Андрієвського, який керував інститутом у 1891 – 1901 рр.: “Найближчою метою викладання ручної праці в інституті є: 1) розвиток старанності, уважності і наполегливості; 2) розвиток любові до праці і бажання займатися нею; 3) формування загальних трудових навичок; 4) зміцнення звички до самостійності; 5) привчання до порядку і точності” [1, арк. 585].

Зміст трудової підготовки майбутніх вчителів становили три взаємопов'язані розділи: 1) практичні роботи у майстерні (6 год. на тиждень); 2) теоретичні заняття з історії та методики ручної праці і з механічної технології дерева та металу (1 година); 3) технічне креслення (6 годин). Викладалося трудове навчання у Глухівському інституті за системою К. Цируля. Програмою практичних занять передбачалося виготовлення колекцій виробів із дерева та металу. До колекцій із деревини входило 45 виробів, розміщених у строгій послідовності в залежності від складності їх виготовлення і кількості інструментів необхідних для виконання трудових операцій.

Аналіз виробів, які входили до колекцій із деревини, показує, що у ній були речі, корисні для побутового вжитку (вішалка для одягу, поличка для лампи, лавка, поличка для книг, табуретка), так і предмети, які можна було використати у навчанні (лінійка, трикутники, дошка для креслення) [2, с. 13].

До колекції з металу входило 30 предметів. У ній, крім предметів побутового характеру (вішалка, підставка для праски, кружка, таганок, совок, чайник, відро, ніж кухонний), були також інструменти і приладдя, необхідні для роботи в майстерні (зубило, керн, молоток). Крім виготовлення зазначених предметів, як повідомляється у звіті за 1901 р., найбільш здібні вихованці займалися ремонтом старих і виготовленням нових приладів для фізичного кабінету інституту і геометричних тіл, – у якості наочних посібників, – для уроків у міському училищі [2, с. 14].

Заслуговує на увагу методика проведення практичних занять, яку можна достатньо повно охарактеризувати завдяки наявності детальних звітів директора інституту І. Андрієвського та викладача ручної праці С. Солошенка (1898 р.). Оскільки майстерня була розрахована на 15 чоловік, то всі вихованці, а їх у 1898 р. було 60, ділилися на 4 групи, кожна з яких займалася за визначеним графіком, відвідуючи майстерню 3 рази на тиждень і працюючи по 2 години в день [1, арк. 588].

Необхідно відзначити, що, перш ніж перейти до виготовлення певного виробу із колекції, юнаки виконували спочатку креслення цього виробу, а потім повністю самостійно виготовляли потрібний предмет. При оцінюванні виробу зверталася увага на відповідність його заданим розмірам і на чистоту обробки. Не менш важливе значення мали й естетичні критерії виготовлених виробів: “На різноманітність і вишуканість форм предметів, – зазначається у звіті майстерні директора інституту І. Андрієвського, – зверталася серйозна увага ” [1, арк. 585].

Крім обов’язкових, репродуктивних за характером робіт, трудова підготовка вихованців інституту включала і творчі завдання, які передбачали виготовлення предметів на основі власних, оригінальних креслень. Принципове значення мав і той факт, що майстерня мала спеціалізовану бібліотеку з технічними атласами, що дозволяло, з одного боку, швидко й оперативно знайти потрібну інформацію без попередніх замовлень і витрат часу, а з іншого – сприяло формуванню дуже важливого для майбутнього учителя вміння – самостійно працювати з довідковою літературою.

Крім практичних занять, які проходили у майстерні, вихованці інституту ознайомлювалися з теоретичним курсом з історії і методики ручної праці (1 година на тиждень). На цих заняттях майбутнім учителям давалося поняття про ручну працю та її завдання; повідомлялися погляди відомих педагогів на цей предмет; наводилися відомості про стан викладання ручної праці в країнах Європи і в Російській імперії; давалися конкретні методичні рекомендації стосовно викладання ручної праці і обладнання майстерні [1, арк. 585 зв.]. До

теоретичного курсу, крім зазначених вище питань, входили також відомості з технології деревини та металу.

Стосовно термінів навчання, то, у згаданому вище звіті викладача С. Солошенка зазначається, що курс робіт по деревині вивчався приблизно за два роки, а на третьому році навчання виконувалися роботи по металу. Впродовж усіх трьох років навчання в інституті майбутні вчителі вивчали технічне креслення – необхідну основу для виконання практичних робіт по дереву і металу [1, арк. 588 зв.].

Оцінюючи навчальну діяльність учнів у майстерні і їх ставлення до ручної праці, директор інституту І. Андрієвський зазначав: “Викладання ручної праці в інституті має педагогічний характер. Такий напрям визнано єдино правильним і заслуговує на повне співчуття. Є всі підстави сподіватись, що класи ручної праці слугуватимуть відмінним засобом для розвитку в школах точності, акуратності і художнього смаку. Разом з тим уроки ручної праці є відпочинком від розумової праці і відволікають від шкідливих звичок. Вихованці інституту охоче відвідують уроки ручної праці, багато з них присвячують цим заняттям позаурочний час” [1, арк. 585 зв.]

Важливо підкреслити, що при класі ручної праці був створений своєрідний педагогічний музей, у якому, в якості експонатів були виставлені кращі роботи вихованців випускного курсу, виконані у різні роки. Такі трудові традиції мали, безперечно, велике навчальне і виховне значення, насамперед, для юнаків молодших курсів, як взірць для удосконалення своїх робіт, а також і для тих, хто щойно вступив до інституту – як стимул для наслідування.

Актуальним для сучасної практики трудового навчання, є досвід проведення випускного екзамену з ручної праці, спрямований не тільки на виявлення теоретичних знань вихованців з даного навчального предмета, а й на сформованість їх трудових умінь: “Кожен із вихованців, який займався ручною працею, готував до випускного екзамену різні вироби із деревини та металу, зазначені у програмі. Зроблені кожним вихованцем предмети зберігаються на складі чи в музеї при класі ручної праці, а при закінченні курсу видаються йому

у власність” [3, с. 9–10]. Необхідно відзначити, як позитивний і вартий уваги той факт, що на виході із інституту у доросле трудове життя, молодий учитель мав власну колекцію виробів для роботи з учнями.

Важливо наголосити на ще одній, актуальній для сучасної шкільної практики, формі трудової підготовки вихованців Глухівського учительського інституту, а саме, їх участі у роботі виставок. З цього приводу, у звіті попечителя Київського навчального округу за 1911 р. зазначається що: “У вересні місяці вироби вихованців були виставленні у якості експонатів на місцевій сільськогосподарській виставці, яку влаштувала Глухівська земська управа. Гарно декорований окремих павільйон привабив масу публіки, яка мала можливість ознайомитися із постановкою ручної праці в інституті. Особливу увагу відвідувачів виставки привернули роботи із випалювання по дереву і вишукано випалені великі картини” [182, с. 22].

Необхідно підкреслити, що за свої вироби вихованці Глухівського учительського інституту були відзначені, за рішенням журі, найвищою нагородою по навчально-шкільному відділу – Великою срібною медаллю. Така висока оцінка, безсумнівно, свідчить про належний рівень викладання ручної праці у цьому інституті. Принагідно зауважимо, що у Київському учительському інституті, відкритому у 1909 р., ручна праця зовсім не викладалася. У звітах попечителя Київського навчального округу за 1910–1912 рр. – і наступні роки, зазначається з цього приводу, що: “У Київському інституті ручна праця не викладається, оскільки на викладання не асигновані особливі суми” [182, с. 23].

Таким чином, проведений нами аналіз архівних матеріалів, дає підстави стверджувати, що систематична трудова підготовка вчителів здійснювалася у Глухівському інституті впродовж 25 років (1889–1914 рр.). Це був єдиний навчальний заклад такого рангу на весь Київський навчальний округ, який готував учителів до викладання ручної праці.

Використані джерела:

1. Фонд 707 – Управління Київським учбовим округом. оп. 226. Спр. 68. Отчеты о состоянии Глуховского учительского института и состоящего при нем городского училища за 1898 г., 892 арк.
2. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии Глуховского учительского института и состоящего при нем городского училища и учительских семинарий за 1901 год // Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1901 год. – К. : Лито-типография Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о Киевское отделение, Караваевская ул., д. №5, 1902. – С. 1-20.
3. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии Глуховского учительского института и учительских семинарий за 1909 год // Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1909 год. – К. : Лито-типография Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о Киевское отделение, Караваевская ул., д. №5, 1910. – С. 1-46.
4. Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии Глуховского учительского института и учительских семинарий за 1912 год // Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1912 год. – К. : Лито-типография Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о Киевское отделение, Караваевская ул., д. №5, 1913. – С. 23-58.

Ogienko D.

**THE LABOUR TRAINING OF FUTURE TEACHERS' IN
GLUHIVSKYI UNIVERSITY
(OF THE XIX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XX
CENTURY)**

The article focuses on the peculiarities of future teachers' labour training in Gluhivskyi University in Chernihiv province.

Key words: labour training, labour education, needlework.